

PETER NORMAN

NYTTAN AV SPEKTAKULÄRA ÖRLOGSSKEPP

Under senare år har man inom marinarkeologiska kretsar diskuterat nödvändigheten av att lägga ner stora ekonomiska resurser på att undersöka vraken efter våra stora örlogsskepp. Debatten blossade upp efter det att Anders Franzén och dennes medhjälpare 1980 åter fann vraket efter regalskeppet Kronan, på sin tid ett av världens största skepp.

Man har hävdats att det är en snedbelastning i resursanvändandet till "örlogsvrakens" fördel. Ca 80% av de marinarkeologiska resurserna har uppskattningsvis ägnats denna grupp av vrak. De många fynden från "örlogsvraken" skall också överväga på våra museer.

Samtidigt menar man att det finns mängder av intressanta marinarkeologiska objekt utöver "örlogsvraken". Vi har en enorm flora av intressanta vrak efter handelskepp, hamnar, ballastplatser, varv m m som bara väntar på att bli undersökta och behandlade i sitt historiska sammanhang.

Med erfarenheter från bl a Kronanprojektet anser jag att värdet av vraken efter våra örlogsskepp har glömts bort i den förda debatten. Visserligen har en relativt stor del av det marinarkeologiska intresset varit riktat mot våra "örlogsvrak", men det har varit till stor glädje för den övriga marinarkeologin.

Våra örlogsskepp var för det mesta större än handelskeppen, de förde en mycket mer differentierad last och de hade större besättning. Detta innebär att man naturligtvis kan förvänta sig en större fyndriktighet på ett vrak efter ett örlogsskepp. De handelskepp som påträffas uppvisar en relativ fyndtomhet. Vraken kan vara oerhört intressanta rent skeppsteknologiskt, men man får sällan reda på någonting om omständigheterna kring förlisningen. De få fynd som görs berättar sällan någonting om besättningen.

Vraket efter örlogsskeppet Kronan kan sägas vara handelskeppens motpol. Det är förmodligen så söndersprängt att den skeppsteknologiska kunskap som kan hämtas där är marginell. Fyndmaterialet är däremot enörm. Då man grävt ut 5% av det man tror är den totala undersökningsytan har man bärgat ca 5-6000 föremål. De allra

flesta av dessa föremål har inte genom annat än fyndomständigheterna någon marin anknytning. Laggade kärl, skor, kritpipor, kistor, knivar m m användes av alla, överallt i samhället.

Kronan sjönk mycket snabbt och ytterst få av de ombordvarande klarade sig med livet i behåll. Man räknar med att i alla fall 400 skelett är nedbäddade i leran på vrakplatsen. Materialet kan räknas som ett genomsnitt av den manliga svenska befolkningen vid tiden för förlisningen. På Kronans vrakplats döljer sig alltså ett mycket intressant osteologiskt fyndmaterial.

Redan 1981, det första undersökningsåret, upprättade Kalmar läns museum en liten utställning med fynd från vrakplatsen. De ännu okonserverade fynden ställdes ut i ett stort akvarium i ett rum på Kalmar slott.

1982 byggde man en större utställning med de konserverade fynden från sommaren innan. Denna utsällning besöktes från maj till oktober av 45.000 människor. 1983 kunde man utöka utställningen med fynden från 1982 års utgrävningar. Nu hade man tagit två hela sallar i Kalmar slott i anspråk och där levandegjort ett stycke intressant 1600-talshistoria. Under sommaren och hösten 1983 var besöksantalet drygt 50.000.

Den utåtriktade delen av Kronanprojektet har inte bara resulterat i en populär utställning. Ett 50 minuter långt tv-program har två gånger visats i svensk tv. Av programmet gjorde man en exportversion vilken sänds i tv världen över. Flera radioprogram och mängder av tidnings- och tidskriftsartiklar har hjälpt till att intressera allmänheten för Kronan i synnerhet och svensk 1600-tals historia i allmänhet. Någon gång under 1984 eller 1985 ger Bokförlaget Bra Böcker ut ett praktverk om Kronan och svenskt 1600-tal. Bokverket kommer att publiceras i minst 150.000 exemplar.

Utöver det ovan sagda är Kronanprojektet den direkta orsaken till att man har grundat ett marinarkeologiskt institut vid Kalmar högskola. Institutets syfte är att med marin inriktning fånga upp ett tvärvetenskapligt intresse. Här kommer Kronanprojektet att spela en oväsentlig roll i framtiden. Kalmar läns kuster har mycket annat bjuda på. Först på tur står en kartering av Björkenäs varv utanför Kalmar. Varvet var ett av landets största kronovarv under 15- och 1600-talen.

Kronanprojektet är den indirekta orsaken till förekomsten av flera marinhistoriskt inriktade tv-program. Programmet om den under andra världskriget torpederade Ada Gorthon och en serie barnprogram om vark är ett exempel på detta. För närvarande arbetar man med ett tv-program med arbetsnamnet "Vrak i Ösersjön".

Allt det ovan nämnda har tillkommit utan att ett öre tagits från övriga marinarkeologiska resurser. Så gott som alla pengar till Kronanprojektet har erhållits via privata insamlingar. Kronanprojektet har väckt ett enormt intresse, inte minst hos allmänheten. Man kommer att få mycket svårt att åstakomma detsamma med hjälp av en samling vetenskapligt värdefulla men anonyma handelskepp. Istället för att enbart klaga över den sneda resurstilldelningen till "örlogsvrakens" fördel bör man dra nytta av intresset för dessa. På 60- och 70-talen red Sjöhistoriska museet på den intresseväg som bildades i samband med Wasas bärgning och man utförde flera viktiga undersökningar av vrak efter handelskepp. Kronan har förutsättningarna att få samma uppföljning. Det enorma intresse som vraket efter regalskeppet Kronan har etablerat bör tas tillvara på ett vettigt sätt. På Kalmar Högskola har man fattat galoppen och redan påbörjat ett arbete.



Gossansikte, utsmyckning på insidan ett batteridäck